

Werkgroepen

Oevervliegen

Onlangs is een nieuwe Diptera-werkgroep gestart: oevervliegen (familie Ephydriidae). De twee oprichters van de werkgroep, Niels-Jan Dek en Jan Wind, bespraken plannen en ideeën met Roy Kleukers op 18 maart in Naturalis (Leiden). Deze vrij grote vliegenfamilie geniet nog weinig bekendheid en museumverzamelingen zijn beperkt. Het doel van de werkgroep is om de kennis over deze familie uit te breiden. Er is een start gemaakt met het melden van nieuwe soorten voor de Nederlandse lijst: Wind & Dek (2018) acht soorten, Wind et al. (2023) twaalf soorten en Dek et al. (2023) acht soorten uit het genus *Hydrellia*. Hiermee staat het aantal uit Nederland bekende soorten op 137. De relatieve onbekendheid van de oevervliegenfamilie heeft meerdere oorzaken. De meeste soorten zijn vrij klein, 2-3 mm en zonder felle kleuren. Toch lukt het een aantal enthousiaste natuurfotografen steeds vaker om goede detailfoto's te maken van soorten in hun natuurlijke omgeving en deze te delen op Waarneming.nl. Dit levert interessante aanvullende informatie op. Van het merendeel van de soorten zijn geen goede natuurfoto's. Het loont de moeite bepaalde biotopen af te struinen: met name begroeide oevers, ondiepe watertjes met waterplanten zoals waterlelie, fonteinkruid, krabbenscheer en kale zandige en slijkoevers.

Bij dezen willen we daarom een oproep plaatsen om uw natuurfoto's van oevervliegen te delen op Waarneming.nl. De genera waar wij de komende tijd op concentreren zijn *Notiphila* en *Parydra*, waarvan de meeste zomersoorten zijn en voorkomen in schaars begroeide oevers van ondiepe plassen.

De determinatie van genera en vooral de soorten wordt tot nu toe bemoeilijkt door de verspreide bronnen met beschrijvingen en determinatiesleutels. Een sleutel voor de in Nederland voorkomende en potentieel voorkomende genera hebben wij recent ontwikkeld uit een bewerking van de internationale generatiesleutel van Mathis & Zatwarnicki (1998) en aanvullende bronnen. Deze is op aanvraag beschikbaar voor belangstellenden om verder uit te testen.

Een typische oevervlieg: *Notiphila* spec. (foto Mariëtte Geluk).

- Dek, J.C., J. Wind, A.A.M. Lamberts, A.J. Dees & P.H. Hoekstra 2023. Acht nieuwe oevervliegen van het genus *Hydrellia* voor Nederland (Diptera: Ephydriidae). – Nederlandse Faunistische Mededelingen 60: 69-81.
- Mathis, W.N. & T. Zatwarnicki 1998. 3.49. Family Ephydriidae. – In: Papp, L. & B. Darvas (Eds.) Contributions to a Manual of Palearctic Diptera 3: 549-560.
- Wind, J. & J.C. Dek 2018. Zeven nieuwe oevervliegen voor Nederland (Diptera: Ephydriidae). – Nederlandse Faunistische Mededelingen 50: 75-88.
- Wind, J., J.C. Dek, P.L.Th. Beuk & A.A.M. Lamberts 2023. Twaalf nieuwe oevervliegen voor Nederland (Diptera: Ephydriidae). – Nederlandse Faunistische Mededelingen. 60: 49-68.

Niels-Jan Dek & Jan Wind

Procto's

Eens in de zoveel tijd even terug- en vooruitkijken is een traditie die ik hier graag wil voortzetten. Inmiddels zijn we immers weer een stapje verder met de bewerking van de 'kleine wespen'.

In de afgelopen jaren is gewerkt aan een totaaloverzicht van de nesuwespen (Diapriidae) in Nederland. We hebben inmiddels een eerste versie van dit 'werkstuk' online gezet (zie Tinyurl.com/Diapriidae). Eenieder die informatie nodig heeft over deze familie of daarover wil publiceren krijgt hiermee een idee van beschikbare foto's, determinatieliteratuur en het materiaal dat in enkele collecties in Nederland aanwezig is. De teller staat inmiddels op 177 taxa in 34 genera. Twee genera van de nesuwespen, nl. *Lyteba* en *Idiotypa*, zijn in het afgelopen jaar verder uitgewerkt (Peeters 2022a, b). Andere bewerkingen van genera zijn in voorbereiding. Het is de bedoeling deze totaallijst eens in de paar jaar te updaten en te gebruiken voor revisiewerk aan de Nederlandse Diapriidae. Verder is afgelopen jaar gewerkt aan een artikel over het genus *Sparasion*, het enige genus in ons land van de familie Sparasionidae (sprinkhaanwespen). Publicatie van die studie is in voorbereiding.

In de collectie van Naturalis zijn we aardig opgeschoten met een eerste sortering van de Cynipoidea. De collecties van

Melanips opacus (familie Figitidae) vrouw, parasiteert op zweefvlieg-larven. Tuin Zoetermeer, 29.v.2021, op blad struikroos (foto Frans Jansen). Zie ook een filmpje van deze soort op Dewespen.nl/melanips.

Amsterdam en Wageningen zijn inmiddels ingevoegd waardoor het materiaal van de verschillende families, genera en soorten nu gesorteerd op alfabet bij elkaar staat in dezelfde dozen en daardoor beter toegankelijk is. Alleen de verschillende deelcollecties van de Cynipidae s.l., verzameld door o.a. Docters van Leeuwen, Koornneef, Wiebes, e.a., heb ik nog even niet gesorteerd. Het lijkt me verstandig daarmee te wachten tot er vanuit Naturalis (samen met het herbarium) een goed plan van aanpak ligt voor deze collecties, waarin naast allerlei al of niet uitgekweekte en opgeprikte wespen ook veel gallen zijn opgenomen.

Wel zijn we inmiddels begonnen aan de bewerking van de soorten van de familie Figitidae. Dit is een soortenrijke familie waarin nog veel nieuwe soorten voor onze fauna te ontdekken zijn. Het plan is om evenals van de Diapriidae een totaaloverzicht te maken van de taxa die bekend zijn uit Nederland. Voor een aantal van de vijf subfamilies in ons land zoals de Anacharitinae en Aspicerinae is dat relatief makkelijk en daarmee zijn we dan ook gestart (Peeters & Soethof 2023). Van de subfamilie Charipinae hebben we in Leiden een prachtige en waardevolle collectie van wijlen Henk Evenhuis (1919-2008). Voor hulp bij de bewerking van deze collectie is de hulp ingeroepen van de wereldspecialiste Mar Ferrer-Suay. In de Evenhuis-collectie stonden o.a. nog enkele tientallen nieuwe soorten voor de wetenschap met manuscriptnamen. Inmiddels is al het niet gedetermineerde materiaal van deze subfamilie opgestuurd naar Spanje. Enkele publicaties zijn in voorbereiding en zullen wellicht in 2023 en 2024 verschijnen.

De twee overige subfamilies van de Figitidae in Nederland, Eucoilinae en Figitinae, zijn soortenrijker en moeilijker toegankelijk omdat goede determinatieliteratuur vaak ontbreekt. De uitdaging om ook hiermee aan de slag te gaan is dan ook een stuk groter en ook hierbij zullen we de hulp inroepen van andere specialisten. Voor meer wetenswaardigheden, determinatieliteratuur, video's, biografieën, etc. over 'wespen en hun liefhebbers' kijk op Dewespen.nl.

En tenslotte ... ik verheug me al op 2024, het Jaar van de Wesp, waarin we allerlei wespen in het zonnetje gaan zetten. Het belooft een leuk jaar te worden met aandacht in allerlei media, met nieuwe artikelen, lezingen en wellicht heel veel waarnemingen en andere wetenswaardigheden over wespen. Zin in!

Peeters, T.M.J. 2022a. Neuswespen (Hymenoptera: Diapriidae) in De Kaaistoep 5. Het genus *Lyteba*. – In: T. Peeters, T. Cramer, A. van Eck & A. Mol (red.), Natuurstudie in De Kaaistoep. Verslag over 2021, 27e onderzoeksjaar. TWM Gronden BV, Natuurmuseum Brabant & KNNV-afdeling Tilburg: 41-47.

Peeters, T.M.J. 2022b. Neuswespen (Hymenoptera: Diapriidae) in De Kaaistoep 6. Het genus *Idiotypa*. – In: T. Peeters, T. Cramer, A. van Eck & A. Mol (red.), Natuurstudie in De Kaaistoep. Verslag over 2021, 27e onderzoeksjaar. TWM Gronden BV, Natuurmuseum Brabant & KNNV-afdeling Tilburg: 49-56.

Peeters, T.M.J. & R. Soethof 2023. Enkele gaasvliegparasitoïden in De Kaaistoep. 1. Familie Figitidae: Anacharitinae. – In: T. Peeters, T. Cramer, A. van Eck & A. Mol (red.), Natuurstudie in De Kaaistoep. Verslag over 2022, 28e onderzoeksjaar. TWM Gronden BV, Natuurmuseum Brabant & KNNV-afdeling Tilburg: 97-105.

Theo Peeters

Landplatwormen

We blijven uitheemse landplatwormen vinden in kassen van dierentuinen, botanische tuinen en kwekerijen. Het eerste halfjaar van 2023 zijn kassen geïnventariseerd van drie kwekerijen, zeven dierentuinen en één botanische tuin. Die laatste betrof de mooie oude kas in de Plantentuin van Meise in België. Een aantal jaar daarvoor was ik daar ook geweest en had een aantal hamerhoofdplatwormen *Bipalium kewense* gevonden. In precies dezelfde plantenbak vond ik nu weer een aantal exemplaren, waaronder een hele lange (18 cm). Door iemand op Waaneming.nl was ik geattendeerd op landplatwormen in de apenkas in Artis. Toen ik poolshoogte ging nemen, bleken er heel veel te zitten. Een aantal jaar daarvoor hadden we met moeite één exemplaar gevonden, nu had de populatie zich door de hele kas uitgebreid. Deze twee voorbeelden tonen wel aan dat uitheemse landplatwormen, mits de locatie lange tijd ongemoeid gelaten wordt, zich goed kunnen handhaven, en wellicht ook de overstap naar buiten de kas kunnen gaan maken. Een aanwijzing daarvoor is de vondst van een exemplaar van *Anisorhynchodemus* buiten onder een steen in de Apenheul, waar we meededen aan de Bioblitz. Dit genus is tot nu toe alleen aangetroffen in twaalf Nederlandse kassen, maar nog nooit buiten de kas. De Bioblitz in de Apenheul was sowieso leuk om aan mee te doen: onder begeleiding van een diervoorzorgster mochten we op allerlei plekken zoeken, en we hebben zo ook de twee inheemse soorten weten te spotten. Leuk resultaat voor de Bioblitz!

Op 18 maart mocht ik een lezing geven over landplatwormen op de EIS-Kennisdag, die als thema ongewervelde exoten had. De dag was goed bezocht, en met mijn informatie vers in het geheugen kreeg ik meteen in de pauze van een deelnemer al de melding van twee soorten landplatwormen die hij in de kas had gevonden, waaronder de blauwe tuinplatworm die we nog niet eerder in Burgers' Zoo hadden aangetroffen. Een leuk contact dat ik die dag opdeed was met een redacteur van Amoeba, het tijdschrift van de NJN. Afgesproken is dat ik twee artikelen over landplatwormen voor Amoeba schrijf, en het eerste is inmiddels gepubliceerd.

Ten tijde van schrijven van dit artikelje voor de EIS-nieuwsbrief zit ik op de campus van de Universiteit van Hasselt. In opdracht van de Belgische overheid is de groep van Maarten Vanhove

Melvin Veenendaal vindt een exemplaar van *Anisorhynchodemus* onder een steen in de Apenheul (foto Lisette van den Berg).

bezig met het maken van een detectieprotocol voor de Nieuw-Zeelandse landplatworm, die op de Unielijst van invasieve exoten staat. Ze ontwikkelen een methode om DNA van het beest aan te tonen in aarde van potplanten. In het kader daarvan is het interessant om te weten welk DNA je kunt uitsluiten, omdat het een andere exoot betreft. Ik ben dus met een koelbox met mijn beestjes naar België getogen, en help post-doc onderzoeker Nikol Kmentova met het analyseren van de landplatwormen die we in Nederland gevonden hebben. Dit kan interessante informatie opleveren over ‘onze’ platwormen, aangezien we nog niet alles aan de hand van uiterlijke kenmerken op soortsniveau hebben kunnen determineren. Heel spannend wat daaruit gaat komen!

Via Waarneming.nl kom ik af en toe ook op het spoor van exoten die door anderen aangemeld worden. Niet altijd is vanaf de foto de soort te determineren. Ik ben natuurlijk erg benieuwd om welke soort het gaat, dus het zou fijn zijn als de natuurliehebber in kwestie het beest voor me wil bewaren. Dat kan in een doosje met wat blaadjes, stukjes hout en vochtig tissuepapier. Bewaar de wormen op een koele plek (maar niet in de koelkast), ik neem dan zo snel mogelijk contact met je op. Met hulp van DNA-analyse, of histologisch onderzoek, is het mogelijk om het onbekende dier op naam te brengen. Dat geeft ons inzicht in de wereldwijde verspreiding van landplatwormen. Hierbij dus de oproep om landplatwormen te melden als je ze in je tuin of in je kas tegenkomt, of op veldwerk. Melden kan via Waarneming.nl, of via eis@naturalis.nl.

Sytske de Waart

Dansmuggen

We hebben enige jaren niet veel van de Werkgroep Dansmuggen laten horen, maar dat wil niet zeggen dat er wordt stilgezeten. Door het overlijden van Henk Vallenduik in november 2021 is er wel een voorlopig einde gekomen aan de uitwerking van determinatietabellen voor de larven van de Chironomini. Het feit dat er niemand was die zijn werk zou willen doorzetten is voor hem een grote teleurstelling geweest. Bij de Orthocladiinae wordt nog voortdurend gewerkt aan verbeterde larventabellen. Door David Tempelman en Hub Cuppen is de afgelopen jaren onderzoek uitgevoerd en aan publicaties gewerkt betreffende de genera *Cricotopus* en *Orthocladius*, behorend tot de subfamilie Orthocladiinae. Momenteel werken zij samen met Marco van Wieringen aan een determinatiesleutel voor het genus *Paratanytarsus*. Verder zijn tabellen voor de larven van o.a. *Psectrocladius*, *Pseudosmittia* en *Bryophaenocladus* in voorbereiding.

Het determineren van de vrouwtjes is bij de dansmuggen nog een groter probleem. In Nederland wordt wat de vrouwtjes betreft vooral gewerkt aan terrestrisch levende genera, zoals *Metricnemus* en *Bryophaenocladus*, maar ook aan een tabel voor de genera, mede omdat een aantal terrestrische soorten alleen parthenogenetische voortplanting kent.

Inmiddels is het duidelijk geworden dat er aanzienlijk meer soorten dansmuggen zijn dan er tot op heden met morfologische kenmerken konden worden onderscheiden. Alexander Klink heeft zich beijverd om specimen te verzamelen voor de DNA-database van Naturalis. Deze DNA-identificatie is uitge-

mond in het megaproject ARISE waarbij kunstmatige intelligentie wordt ingezet om soorten te determineren. In samenwerking met o.a. Thomas Bendt in Duitsland werd ook geprobeerd via DNA-analyse uit te zoeken of *Metricnemus tristellus* en *M. corticalis* synoniem zijn. Dit lukte echter niet met het beschikbare materiaal, mede omdat de type-exemplaren niet konden worden onderzocht. Het splitsen van een soort door middel van DNA-analyse lijkt misschien gemakkelijker, maar ook dan moet voor de naamgeving onderzocht worden welke soort de oorspronkelijke naam moet behouden. Afgezien daarvan zitten we er eigenlijk niet erg op te wachten, omdat de determinatie dan voorlopig moeilijker wordt en de informatie bijvoorbeeld bij waterbeoordeling niet meteen toeneemt.

De lijst van in Nederland aangetroffen soorten wordt tegenwoordig bijgehouden door Alexander Klink. Wie een nieuwe soort vindt wordt dan ook verzocht dit aan hem door te geven. Deze lijst wordt nog voortdurend uitgebreid. Zo werd het genus *Parapsectra* (Tanytarsini, momenteel een subgenus van *Micropsectra*) enkele jaren geleden uitgebreid van één tot vier soorten. Van *Bryophaenocladus* werden het laatste jaar vier soorten nieuw voor ons land gevonden (*B. propinquus*, *B. nudisquama*, *B. brincki* en *B. laticaudus*), terwijl *B. tuberculatus* van de lijst geschrapt moet worden. Het determineren van de mannetjes van dit genus met behulp van het veelal gebruikte werk van Langton & Pinder blijkt momenteel niet meer mogelijk. Van enkele van deze soorten was tot voor kort niet meer dan één vindplaats op de wereld bekend. De oorzaak hiervan is echter zeer verschillend. De *Parapsectra*-soorten zijn gebonden aan plekjes die door permanente kwel jaarrond vochtig blijven. Het zijn dus relicten, die in ons land nog maar sporadisch voorkomen en door de droogte van de laatste zomers steeds meer terrein verliezen.

Van het geslacht *Bryophaenocladus* bestaat geen recente revisie en de talrijke soorten zijn verspreid in allerlei tijdschriften beschreven. Bovendien leven ze bijna allemaal terrestrisch. Bijvoorbeeld *B. nudisquama* (alleen bekend uit Oostenrijk, één mannetje op licht gevangen in 1970), werd in De Geelders bij Liempde op twee plaatsen uit rottend hout gekweekt en er is vrijwel niemand die muggenlarven in rottend hout uitkweekt. Deze soort is dus misschien helemaal niet zeldzaam, hoewel het niet is uitgesloten dat hij beperkt is tot oude bosrestanten.

De emmermug *Metricnemus carmentibertarum* leeft in Nederland in kleine kunstmatige habitatjes zoals emmers en vogelbadjes en heeft kennelijk een goed verspreidingsvermogen. In Nederland is zij niet in natuurlijke wateren aangetroffen. Jan Kuper heeft de op dit moment bekende vindplaatsen verzameld. Hij heeft aanwijzingen gevonden dat de larven mogelijk in een staat van dormancy een droge periode kunnen overleven, maar zeker is dat niet.

Rink Wiggers verzamelde *Rheocricotopus unidentatus* op diverse plaatsen in Nederland in elzenbroekbossen. Deze soort was alleen uit Noord-Amerika bekend, maar door samenwerking met Duitse collega's kon worden vastgesteld dat er verspreid over Europa nog diverse vindplaatsen zijn. Ook deze soort heeft vrijwel zeker een diapauze of 'dormancy' in de zomermaanden, evenals trouwens alle of de meeste andere soorten van dit genus. Deze soorten overleven dus moeiteloos het droogvallen in een droge zomer, maar kunnen dat natuurlijk niet als er in de winter geen water is.

Het zal duidelijk zijn dat we steeds meer kennis nodig hebben van de levenscyclus van de soorten om te kunnen inschatten onder welke omstandigheden een soort kan overleven. Ook hier wordt nog intensief aan gewerkt en hopen we binnenkort een en ander over te publiceren.

Cuppen, H. & D. Tempelman 2018. Identification key for the 4th stage larvae of north-west European species of *Cricotopus* (Diptera: Chironomidae: Orthocladiinae). – *Lauterbornia* 85: 69-90.

In deze publicatie wordt een determinatiesleutel gepresenteerd van de larven van het 4e stadium van de *Cricotopus*-soorten uit Noordwest-Europa. Van de 35 bekende soorten kunnen er 25 tot op soort worden gedetermineerd en 7 tot een soortenaggregaat. Ook de larve van de wereldwijd verbreide soort *Cricotopus sylvestris* kan met deze sleutel worden gedetermineerd. Ook worden de habitats genoemd waarin de diverse soorten kunnen worden gevonden.

Cuppen, H. & D. Tempelman 2021. Photographic catalogue of north west European *Cricotopus* species (Diptera: Chironomidae: Orthocladiinae). Updated 2nd version, March 2021. – Special Issue of Macrofauna Newsmail.

Deze publicatie geeft een fotografisch overzicht van alle kenmerken

die zijn bestudeerd bij de totstandkoming van de *Cricotopus*-publicatie in *Lauterbornia*. Ook worden aanvullende kenmerken gepresenteerd voor een correcte determinatie.

Cuppen, H. & D. Tempelman 2022. Identification keys for the 4th stage larvae and pupal exuviae of north west European species of *Orthocladius* Van der Wulp, 1874 (Diptera: Chironomidae: Orthocladiinae). – *Lauterbornia* 88: 83-124.

In deze publicatie wordt een overzicht gegeven van de larven van het 4e stadium en poppen en exuviae van 27 soorten uit Nederland, België en Duitsland. De sleutel tot de larven betreft 23 soorten en voor de exuviae alle 27 soorten. Twee soorten zijn nog niet beschreven voor de wetenschap: *Orthocladius spec Aalten* uit Nederland en *Orthocladius spec Kerka* uit Hongarije. *Orthocladius gelidus*, *Orthocladius luteipes* en *Orthocladius pedestris* zijn geschrapt uit de Nederlandse naamlijst.

Kuper, J.T. 2022. De emmermug *Metriocnemus carmencitabertarum* in Nederland: van zomerproof tot winterhard (Diptera: Chironomidae). – *Entomologische Berichten* 82 (4): 129-137.

Henk Moller Pillot

EIS-nieuws

Even voorstellen: Marja van der Veen

Sinds januari werk ik in de functie PR en vrijwilligers. Ik heb een achtergrond in ecologisch onderzoek maar heb me de afgelopen jaren steeds meer bezig gehouden met communicatie en educatie. Op het moment ben ik bezig om de EIS-website te vernieuwen. Verder organiseer ik diverse activiteiten zoals de EIS-dag, ben ik betrokken bij SoortenNL en denk ik mee over de toekomst van de EIS-publicaties.

Even voorstellen: Jitte Groothuis

Van jongs af aan had ik een voorliefde voor 'buiten' en 'beestjes', maar geen optie of intentie om deze te laten bloeien. Dit veranderde later: na studeren aan de Technische Universiteit Eindhoven en de Universiteit Utrecht behaalde ik een MSc Neurowetenschappen en startte een promotietraject in het Laboratorium voor Entomologie in Wageningen. De studie naar hersenmorfologie van kleine wespen (*Nasonia vitripennis*, en verwanten) wakkerde iets aan: sinds mijn promotie zijn insecten de rode draad, ook buiten de academische wereld. In recente jaren was ik mierenexpert bij het Kennis- en Adviescentrum

Dierplagen, maar andere uitdagingen lonkten. Sinds maart 2023 heb ik een parttime aanstelling bij EIS om verschillende projecten te ondersteunen. Tevens ben ik sinds 2022 zelfstandige en houd me in die hoedanigheid bezig met hoogwaardige macrofotografie en 3D-printen en analyse van biologische datasets; waar mogelijk

worden deze activiteiten gecombineerd! In mijn vrije tijd ben ik graag buiten met camera of mijn gezin en ben ik met veel plezier lid van de NEV Mierenwerkgroep en onze lokale KNNV Insectenwerkgroep.

Stage Rick Buesink

Ik ben MSc-student aan de Wageningen Universiteit, al vele jaren fanatiek bij de Jeugdbond voor Natuur en Milieustudie en Jeugdbondsuitgeverij, en in mijn vrije tijd vooral heel veel met natuur bezig. Graag zoek en bekijk ik zoogdieren, vogels en reptielen, maar met name insecten hebben mijn speciale aandacht: kleinere families en obscure soorten, maar vooral ook kevers!

In 2022 heb ik als masterstudent biologie aan de Wageningen Universiteit een stageonderzoek voor EIS uitgevoerd naar de verspreiding en soortenrijkdom van houtbewonende keversoorten in holle bomen van Zuid-Limburg, met de nadruk op de